

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Οι ποινικές υποθέσεις, στις οποίες η ανακάλυψη της αλήθειας μπορεί να επιτευχθεί μόνο με την ανταλληγή αποδείξεων μεταξύ των κρατών, έχουν αυξηθεί σε εντυπωσιακό βαθμό. Οι ελληνικές δικαστικές αρχές ευρίσκονται όλο και πιο συχνά αντιμέτωπες με την ανάγκη να απευθυνθούν σε αντίστοιχες αρχές της αλληλοδαπής προκειμένου να συλλέξουν αποδεικτικά μέσα. Ανάλογη είναι η αύξηση των «εισερχόμενων» αιτημάτων, που απευθύνονται στις ελληνικές αρχές εκ μέρους των διωκτικών και δικαστικών αρχών της αλληλοδαπής.

Παρά την αυξανόμενη σημασία του, ο θεσμός της διεθνούς δικαστικής συνδρομής στην απόδειξη δεν έχει τύχει της δέουσας προσοχής του Έλληνα νομοθέτη. Οι διατάξεις των άρθρων 457-461 ΚΠΔ δεν ρυθμίζουν παρά ελάχιστα μόνο από τα προβλήματα που ανακύπτουν κατά τη διαδικασία συνδρομής. Οι δυσκολίες επίλυσης των προβλημάτων αυτών επιτείνονται από το λεγόμενο «χάος» του συμβατικού δικαίου της διεθνούς δικαστικής συνδρομής. Πολλές διμερείς και πολυμερείς συμβάσεις περιέχουν αποκλίνουσες ρυθμίσεις των ίδιων ζητημάτων, με συνέπεια η εύρεση του εκάστοτε εφαρμοστέου δικαίου στις σχέσεις μεταξύ δυο κρατών δεν αποτελεί πάντα εύκολη υπόθεση.

Με το παρόν έργο επιχειρούμε την συστηματική επεξεργασία του ισχύοντος στην Ελλάδα δικαίου της διεθνούς δικαστικής συνδρομής στην απόδειξη. Η επεξεργασία επικεντρώνεται στις γενικές αρχές του δικαίου αυτού και δεν επεκτείνεται σε αναλυτική εξέταση των επιμέρους ανακριτικών πράξεων ή αποδεικτικών μέσων. Η διαδικασία συνδρομής προσεγγίζεται τόσο από την σκοπιά του αιτούντος κράτους όσο και εκείνου προς το οποίο απευθύνεται η αίτηση συνδρομής. Δια του τρόπου αυτού επιχειρείται η επίλυση των ζητημάτων που αντιμετωπίζουν οι ελληνικές δικαστικές αρχές τόσο κατά την υποβολή αιτήσεων συνδρομής όσο και κατά την ικανοποίηση αλληλοδαπών αιτήσεων.

Αθήνα, Μάιος 2009

Γ. Ν. Τριανταφύλλου

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η σύγκρουση της αρχής της κρατικής κυριαρχίας με την αρχή της αναζήτησης της ουσιαστικής αλήθειας

Η συνεχής διόγκωση της διασυνοριακής εγκληματικότητας, ιδίως στους τομείς του οργανωμένου και του οικονομικού εγκλήματος, θέτει τις εθνικές δικαστικές αρχές αντιμέτωπες με νέα προβλήματα. Το βασικότερο από αυτά είναι η συλλογή και εξέταση αποδεικτικών μέσων που ευρίσκονται εκτός των συνόρων του κράτους, στο οποίο εκκρεμεί η ποινική διαδικασία (κράτος εκδίκασης). Η πρόσβαση σε τέτοια αποδεικτικά μέσα επιτυγχάνεται με τα μέσα της *διασυνοριακής ανάκρισης και απόδειξης*. Στο δικονομικό δίκαιο η έννοια του διασυνοριακού μέτρου ταυτίζεται συνήθως με ειδικές μορφές συνεργασίας, που περιλαμβάνουν την αυτοδύναμη ανακριτική και αποδεικτική δραστηριότητα των αρχών ενός κράτους εκτός των συνόρων του (*cross-border cooperation, grenzüberschreitende Zusammenarbeit*). Παρά ταύτα διασυνοριακό χαρακτήρα έχουν και άλλες μορφές συλλογής απόδειξης, οι οποίες δεν προϋποθέτουν τη μετάβαση των λειτουργιών ενός κράτους εντός του εδάφους άλλου κράτους. Τέτοιες μορφές είναι η παραδοσιακή διεθνής δικαστική συνδρομή σε ποινικές υποθέσεις, η οποία θα μας απασχολήσει στο παρόν έργο, αλλά και νεότερα μέσα υπερεθνικής δράσης, τα οποία τείνουν στη διευκόλυνση των εθνικών ποινικών διαδικασιών¹. Για την περιγραφή του ιδίου αντικειμένου χρησιμοποιείται διεθνώς ένας μεγάλος αριθμός διαφορετικών όρων. Στην αγγλόφωνη βιβλιογραφία και νομοθεσία συναντώνται οι όροι «διεθνής συλλογή αποδείξεων» (*International Evidence – Gathering*)², «κτήση αποδείξεων στην αλληλοδαπή» (*obtaining evidence abroad*)³ και «εξασφάλιση αποδείξεων στην αλληλοδαπή» (*securing evidence abroad*)⁴.

Με τον όρο «απόδειξη» (*Beweis, evidence*) νοείται εδώ κατά πρώτον η διαδικασία

---

1. Βλ. π.χ. H/L/S/W, Rdn 3, που εντάσσουν την παραδοσιακή δικαστική συνδρομή στη διασυνοριακή ποινική συνεργασία και *Gleb* (2006), 40 επ. και 109 επ., που εντάσσει τη δικαστική συνδρομή στην απόδειξη (*Beweisrechtshilfe*), αλλά και την υπερεθνική συλλογή αποδείξεων (*supranationale Beweissammlung*) στη διασυνοριακή διεξαγωγή της απόδειξης (*grenzüberschreitende Beweisführung*).

2. Βλ. π.χ. *Nadelmann*, 313 επ.

3. Βλ. section 7 CICA.

4. Βλ. *Spinellis*, 359.

αποκάλυψης γεγονότων, δηλαδή η αποδεικτική διαδικασία (Beweisführung)⁵. Τέτοιου είδους απόδειξη λαμβάνει χώρα σε όλα τα στάδια της ποινικής διαδικασίας μέσω της διενέργειας μιας σειράς πράξεων που συνθέτουν την απόδειξη με ευρεία έννοια⁶.

Στη διαδικασία στο ακροατήριο η απόδειξη με την πιο πάνω έννοια εκτυλίσσεται στην τυπική αποδεικτική διαδικασία που καλείται και αποδεικτική διαδικασία με στενή έννοια⁷. Αυτή συνίσταται στην εξέταση των αποδεικτικών μέσων (εξέταση μαρτύρων, πραγματογνωμόνων και κατηγορουμένων, ανάγνωση εγγράφων, διενέργεια αυτοψίας κ.λπ.) από τον ποινικό δικαστή προκειμένου να σχηματίσει δικανική πεποίθηση. Η διαδικασία αυτή ρυθμίζεται στα άρθρα 350 επ. ΚΠΔ. Απόδειξη μπορεί να διεξαχθεί σπανιότερα και στην προπαρασκευαστική διαδικασία, όταν προβλέπεται αδυναμία εμφάνισης μαρτύρων στο δικαστήριο (άρθρο 328 ΚΠΔ).

Διαδικασία απόδειξης υπό την ίδια έννοια υπάρχει όμως και στην προδικασία. Σ' αυτήν εξετάζονται επίσης αποδεικτικά μέσα, π.χ. λαμβάνονται καταθέσεις μαρτύρων, εξετάζονται κατηγορούμενοι κ.λπ. Το αποτέλεσμα της διαδικασίας αυτής καταγράφεται σε εκθέσεις, που προορίζονται να αξιοποιηθούν είτε σε μεταγενέστερες φάσεις της προδικασίας και της ενδιάμεσης διαδικασίας είτε στο ακροατήριο, στο βαθμό που αυτό είναι σύμφωνο με την αρχή της αμεσότητας. Οι εκθέσεις της προδικασίας μπορούν π.χ. να αξιοποιηθούν για να διαπιστωθεί η ύπαρξη σοβαρών ενδείξεων ενοχής, που απαιτούνται για την προσωρινή κράτηση του κατηγορουμένου (άρθρο 282) ή επαρκών ενδείξεων ενοχής που απαιτούνται για την παραπομπή του στο ακροατήριο (άρθρο 313). Ενδέχεται επίσης να αναγνωσθούν κατά τη διαδικασία στο ακροατήριο (άρθρα 365 και 366) για να αποδειχθεί η ενοχή ή μη του κατηγορουμένου. Στην τελευταία περίπτωση η απόδειξη της προδικασίας αποτελεί «εκ προκαταβολής τμήμα της διαδικασίας στο ακροατήριο»⁸.

---

5. Βλ. γι' αυτήν την έννοια απόδειξης *Ανδρουλάκη* (1998), 1, ο οποίος σημειώνει ότι ο όρος «απόδειξη» χρησιμοποιείται επίσης για να υποδηλώσει και το αποτέλεσμα της αποδεικτικής διαδικασίας, αλλά και κάθε μέσο που χρησιμεύει στη διαδικασία αυτή (Beweismittel). Βλ. επίσης για την πρώτη από τις παραπάνω έννοιες απόδειξης *Gleß* (2006), 35.

6. Βλ. *Nagel*, 8 επ., ο οποίος σημειώνει ότι συχνά ο όρος «απόδειξη» χρησιμοποιείται με ευρύτερη έννοια, προκειμένου να εκφράσει το σύνολο των διαπιστώσεων γεγονότων που απαιτούνται στην ποινική δίκη, δηλαδή τόσο εκείνων που απαιτούνται για την κήρυξη της ενοχής όσο και εκείνων που απαιτούνται για τη λήψη απόφασης στην προδικασία ή την ενδιάμεση διαδικασία, π.χ. για την παραπομπή στο ακροατήριο. Βλ. υπέρ της ευρύτερης σύλληψης της έννοιας της αποδεικτικής διαδικασίας και *Roxin*, 334.

7. Βλ. *Nagel*, 8. Πρβλ. και *Gleß* (2006), 36, η οποία χρησιμοποιεί για την περιγραφή της απόδειξης σε αυτό το διαδικαστικό στάδιο τους όρους «Beweiserhebung» και «Beweisaufnahme».

8. Από το σύνολο των σχετικών πράξεων της προδικασίας και της διαδικασίας στο ακροατήριο, που συνθέτουν την απόδειξη με ευρεία έννοια, ο *Nagel* απομονώνει αυτές που λαμβάνουν χώρα κατά τη διαδικασία στο ακροατήριο ή αποτελούν «εκ προκαταβολής μέρος του τελευταίου», δηλαδή αποτυπώνουν την εξέταση των αποδείξεων μέσω της σύνταξης εκθέσεων, που στη συνέχεια διαβάζονται στο ακροατήριο. Το σύνολο των πράξεων αυτών υπάγει ο *Nagel* στην

Επιπλέον κατά τη διάρκεια της προδικασίας διενεργούνται ανακριτικές πράξεις άτυπου χαρακτήρα, που δεν περιβάλλονται καν τον έγγραφο τύπο, όπως είναι π.χ. η θεώρηση του τόπου του εγκλήματος, η συλλογή πληροφοριών μέσω της άτυπης συζήτησης με μάρτυρες κ.ά. Μέσω των πράξεων αυτών συνάγονται συμπεράσματα, που διευκολύνουν την περαιτέρω έρευνα. Στο βαθμό που και αυτές οι πράξεις συμβάλλουν στην αποκάλυψη άγνωστων γεγονότων μπορούν να ενταχθούν στην απόδειξη με ευρεία έννοια.

Εκτός της απόδειξης υπό την προαναφερόμενη – ευρύτερη – έννοια, αντικείμενο της ενασχόλησής μας θα αποτελέσει και η «συλλογή αποδείξεων» (Beweissammlung), δηλαδή η ανακριτική δράση, η οποία αποσκοπεί στην ανεύρεση και εξασφάλιση των αποδεικτικών μέσων που θα αποτελέσουν στη συνέχεια αντικείμενο της αποδεικτικής διαδικασίας⁹. Ανακριτικές πράξεις, όπως η έρευνα, η κατάσχεση, η παρακολούθηση τηλεφωνικών συνδιαλήξεων, η απλή συλλογή πληροφοριών κ.ά., διενεργούνται συχνά προς εξυπηρέτηση αλληλοδαπών διαδικασιών. Διεθνείς συμβάσεις δικαστικής συνδρομής τις ρυθμίζουν συνήθως ρητά ως ειδικά μέτρα δικαστικής συνδρομής ή συνεργασίας. Η εξέτασή τους από κοινού με τη δικαστική συνδρομή στην απόδειξη δικαιολογείται ενόψει της κοινής ρύθμισής τους, αλλιά και της κοινότητας των προβλημάτων που παρουσιάζονται στα δυο αυτά είδη κρατικής – δικονομικής δράσης. Η διαφύλαξη της κυριαρχίας του κράτους στο έδαφος του οποίου επιχειρούνται, η προστασία των ουσιαστικών και δικονομικών ατομικών δικαιωμάτων που θίγουν και ιδίως η επίλυση ζητημάτων αποδεικτικών απαγορεύσεων είναι θέματα που ανακύπτουν με την ίδια ένταση όχι μόνο κατά την εξέταση μαρτύρων ή τη διενέργεια αυτοψίας στην αλληλοδαπή, αλλιά και κατά την παρακολούθηση των επικοινωνιών, τη διενέργεια κατ' οίκον ερευνών και τις λοιπές ανακριτικές πράξεις που λαμβάνουν χώρα στην αλληλοδαπή.

Τα νομικά προβλήματα που εμφανίζονται κατά τη διασυνοριακή διεξαγωγή της ανάκρισης και της απόδειξης έχουν τη ρίζα τους στη θεμελιώδη σύγκρουση μεταξύ της αρχής της αναζήτησης της ουσιαστικής αλήθειας, που ισχύει στα ηπειρωτικά δικονομικά

έννοια της εξέτασης αποδείξεων (Beweisaufnahme), οι οποίες αποτελούν και το αντικείμενο της έρευνάς του. Αντιθέτως στο παρόν έργο το ενδιαφέρον επεκτείνεται στο σύνολο των πράξεων που εντάσσονται στην απόδειξη με ευρεία έννοια, δηλαδή ακόμα και σε ανακριτικές πράξεις με άτυπο χαρακτήρα, γεγονός που δικαιολογεί και τον τίτλο του («διεθνής δικαστική συνδρομή στην ποινική απόδειξη»). Βλ. *Nagel*, ό.π.

9. Βλ. για την έννοια της «συλλογής αποδείξεων» *Gleß* (2006), 36, η οποία διακρίνει περαιτέρω ως είδη της συλλογής απόδειξης την κτήση αποδείξεων (Beweisgewinnung), η οποία δεν προϋποθέτει την επέμβαση σε ατομικά δικαιώματα και την αποδεικτική επέμβαση (Beweiseingriff), η οποία οδηγεί στη συλλογή μέσω της επέμβασης σε ατομικό δικαίωμα. Πρβλ. και *Nagel*, 10, ο οποίος δεν περιλαμβάνει στην έννοια της εξέτασης των αποδείξεων («Beweisaufnahme») τα μέτρα της «τυπικής εξασφάλισης των αποδείξεων», όπως τις έρευνες και τις κατασχέσεις, με συνέπεια να μην τις περιλαμβάνει στο αντικείμενο του έργου του.

συστήματα, αλλά και του δικαιώματος απόδειξης των διαδίκων, με την αρχή της κρατικής κυριαρχίας¹⁰.

Η πρώτη από τις πιο πάνω αρχές συνάγεται από μια σειρά διατάξεων του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, που καθορίζουν τα καθήκοντα του ποινικού δικαστηρίου, του δικαστικού συμβουλίου, του εισαγγελέα και εν γένει των φορέων της ποινικής προδικασίας. Όπως συνάγεται από τις εν λόγω διατάξεις, αυτά τα δικαστικά όργανα είναι υποχρεωμένα να αναζητήσουν τα ίδια όσα στοιχεία κρίνουν ότι μπορούν να οδηγήσουν στην ανεύρεση της ουσιαστικής αλήθειας¹¹.

Έτσι, σε σχέση με τον ποινικό δικαστή, το άρθρο 351 § 1 ΚΠΔ ορίζει ως σκοπό του προσδιορισμού της σειράς εξέτασης των αποδεικτικών μέσων στο ακροατήριο την όσο το δυνατόν πληρέστερη διασαφήνιση των σχετικών με την πράξη, τη «διάλυση» κάθε σύγχυσης και τη δημιουργία βέβαιης πεποίθησης για τη δικαζόμενη κατηγορία, στηριγμένη σε βάσιμες αποδείξεις. Άλλες διατάξεις, που αφορούν επίσης τον ποινικό δικαστή, του παρέχουν εξουσία να εξασφαλίζει την εμφάνιση και προσαγωγή αποδεικτικών μέσων με την χρήση μέσων καταναγκασμού (βλ. π.χ. τα άρθρα 352 § 1 και 353 § 1 ΚΠΔ σε σχέση με τους μάρτυρες και τους πραγματογνώμονες). Διατάξεις με παρόμοιο περιεχόμενο περιέχει ο ΚΠΔ και σε ό,τι αφορά την προδικασία της ποινικής δίκης. Το άρθρο 239 ΚΠΔ ορίζει στην πρώτη παράγραφό του, ότι σκοπός της ανάκρισης είναι η συλλογή των αναγκαίων αποδεικτικών στοιχείων για να βεβαιωθεί η τέλεση εγκλήματος και να αποφασιστεί αν πρέπει να εισαχθεί κάποιος σε δίκη γι' αυτό, ενώ κατά τη δεύτερη παράγραφο του ίδιου άρθρου κατά την ανάκριση γίνεται καθετί που μπορεί να βοηθήσει την εξακρίβωση της αλήθειας. Επίσης το άρθρο 251 ΚΠΔ, καθορίζοντας γενικά τα καθήκοντα εκείνων που ενεργούν ανάκριση ή προανάκριση, τους επιβάλλει να ενεργούν ο,τιδήποτε είναι αναγκαίο για τη συλλογή και τη διατήρηση των αποδείξεων.

Ωστόσο, όταν το αποδεικτικό μέσο ευρίσκεται εκτός των συνόρων, η εκπλήρωση του καθήκοντος αποδείξεως προσκρούει σε πρακτικά εμπόδια, όπως είναι κατ' εξοχήν η απροθυμία μαρτύρων να μετακινήθούν σε άλλο κράτος για να καταθέσουν, το πολυδάπανο της μετακίνησης αυτής κλπ. Τα εμπόδια αυτά δεν αναιρούν το καθήκον ανεύρεσης της αλήθειας. Οι αναφερόμενες πιο πάνω διατάξεις, που επιβάλλουν στον ποινικό δικαστή και γενικότερα στους φορείς της προδικασίας «καθήκον απόδειξης», με την έννοια της αναζήτησης και εξέτασης των απαραίτητων αποδεικτικών μέσων, δεν προβλέπουν κατ' αρχήν εξαιρέσεις για τις περιπτώσεις που το αναγκαίο για την ανεύρεση της αλήθειας αποδεικτικό μέσο βρίσκεται εκτός των συνόρων του κράτους και συνεπώς δεν είναι εύκολη η πρόσβαση σε αυτό¹². Οι πιθανές λύσεις, τις οποίες έχουν στη διάθεσή τους οι αρχές του κράτους εκδίκασης, για να ανταποκριθούν στο «καθήκον απόδειξης» είναι τέσσερις.

---

10. Βλ. *Nagel*, 1 επ. Πρβλ. *Nadelmann*, 315.

11. *Ανδρουλάκης* (2007), 187 επ., *Καππάς* (2007), 21 επ.

12. Πρβλ. σε σχέση με το γερμανικό δίκαιο *Nagel*, 1, *Schädel*, 40.

Η πρώτη λύση είναι η επέκταση της δράσης τους στην αλληλοδαπή, δηλαδή η μετάβαση και άμεση δράση εκτός των συνόρων του κράτους εκδίκασης. Η δράση αυτή μπορεί να συνίσταται στη διεξαγωγή ανακριτικών πράξεων π.χ. στη διενέργεια έρευνας σε κατοικία κείμενη σε άλλο κράτος (κράτος συλλογής/εξέτασης). Μπορεί να συνίσταται επίσης στη διεξαγωγή μέρους ή του συνόλου της διαδικασίας στο ακροατήριο εντός ξένης επικράτειας. Η διαδικασία αυτή αποτελεί την κατ' εξοχήν μορφή διασυνοριακής ανάκρισης ή απόδειξης και για τον λόγο αυτό μπορεί να ονομαστεί *διασυνοριακή απόδειξη με στενή έννοια*. Στη διεθνή θεωρία καλείται συνήθως *διεθνική συλλογή αποδείξεων* (transnationale Beweissammlung)¹³.

Η εν όλη ή εν μέρει διεξαγωγή στην αλληλοδαπή της προδικασίας ή της διαδικασίας στο ακροατήριο συνδέεται με πολλή πλεονεκτήματα. Κατ' αρχάς δεν διασπά την ενότητα της διαδικασίας. Οι αρχές του κράτους εκδίκασης, που έχουν πλήρη γνώση του φακέλου της υπόθεσης, μπορούν να εξετάσουν με αποδοτικό τρόπο τα μεμονωμένα αποδεικτικά μέσα που ευρίσκονται εκτός των συνόρων. Κατά τούτο η διεθνική απόδειξη υπερτερεί έναντι της συνδρομής στην απόδειξη, η οποία και θα μας απασχολήσει στο παρόν έργο. Επίσης η διεθνική ανάκριση ή απόδειξη μπορεί να γίνει με την εφαρμογή του δικαίου του forum, δηλαδή του κράτους εκδίκασης, το οποίο είναι γνωστό στις αρχές που δρουν διασυνοριακά. Τέλος, σε ό,τι αφορά τη διαδικασία στο ακροατήριο, η διεξαγωγή της στην αλληλοδαπή διασφαλίζει την τυπική αμεσότητα της αποδεικτικής διαδικασίας. Οι δικαστές έρχονται σε άμεση προσωπική επαφή με τους μάρτυρες που κατοικούν στην αλληλοδαπή.

Η διεθνική ανάκριση και απόδειξη επιτρέπουν εξάλλου την αποδοτικότερη λειτουργία ενός άλλου διεθνούς θεσμού, που αποβλέπει στην επίλυση των προβλημάτων που αναφύονται σε υποθέσεις με διασυνοριακά χαρακτηριστικά. Πρόκειται για τον θεσμό την ανάληψης από το κράτος προέλευσης του δράστη της ποινικής δίωξης κατ' αυτού σε σχέση με πράξεις που έχει τελήσει σε άλλο κράτος (Verfolgungsübernahme). Η ανάληψη αυτή συνδέεται με πολλή πλεονεκτήματα, με βασικότερο τη δυνατότητα πληρέστερης εκτίμησης του κοινωνικού περιβάλλοντος του δράστη και συνεπώς επιβολής της καταλληλότερης ποινής και ταχύτερης επανένταξής του. Από την άλλη μεριά εμφανίζει το μειονέκτημα της ελλιπούς επαφής με τα αποδεικτικά μέσα, που συνήθως ευρίσκονται στο κράτος τέλεσης. Η διεξαγωγή του συνόλου ή μέρους της διαδικασίας στο ακροατήριο εντός του κράτους τέλεσης αντιμετωπίζει το μειονέκτημα αυτό, χωρίς να απεμπολεί τα πλεονεκτήματα της ανάληψης της δίωξης¹⁴.

Ωστόσο και αυτή η μορφή απόδειξης εμφανίζει ορισμένα μειονεκτήματα. Αυτά είναι κατ' αρχάς πρακτικής φύσεως: η μετάβαση του δικαστηρίου, αλλά και των διαδίκων, εκτός των συνόρων, προκειμένου να διεξαχθεί εκεί η κύρια διαδικασία ή ένα μέρος της,

---

13. Βλ. *Ziegenhahn*, 185, *Gleß* (2006), 42, καθώς και *Klip/Vervaele*, 16, που σε σχέση με τις διασυνοριακές έρευνες χρησιμοποιούν τον όρο «transnational enforcement».

14. *Nagel*, 194 επ.